

A SZÓ VARÁZSA

Régóta vártuk Jelenits István összegyűjtött írásainak kiadását. A szerző szóban is, írásban is iránymutató, értékeremtő személyiség, aki azonban nem foglalkozik művei sorsával. Mohay Tamásé az érdem, hogy eddig két kötetet válogatott, szerkesztett a leírtakból és elhangzottakból. A *Kinyilatkoztatás és emberi szó* lelkiéleti, *Az ének varázsa* irodalmi esszéket, tanulmányokat, cikkeket tartalmaz.

Miért olyan vonzóak, megvilágítóak ezek az írások? A válasz egyszerű: nincs bennük semmiféle mutatvány, pontosságukkal, salangtalanságukkal fogják meg az olvasót, aki rögtön megérzi, hogy szóljon bár Jelenits István egy versről, a mondanivalója mindig életünk, sorsunk legfontosabb kérdéseinek megoldásában segít. Egy szelíden mosolygó, töprengő ember kalauzol bennünket az értékek tartománya felé, s itt a szelídség és az emberiség egyaránt hangsúlyos.

Jelenits István igazi tanár, egyszerre nevel és oktat. Tudása félelmetes, de sohasem hivalkodik vele, a legbonyolultabb összefüggésekről is magától értetődő természetességgel szól, szinte elnézést kérő hangsúlyokkal, mintha felfedező útra induló egyenrangú társaival csevegne, a helyes irány felé vivő jelekre téve ujját a térképen.

Az igazi nagy kiemelkedés az Isten szavát közvetítő és Krisztus tetteit, példabeszédeit, majd az egyház történetének kezdeteit elmondó Biblia. A *Kinyilatkoztatás és emberi szó* kiinduló pontja és végszava is a szentírási szövegekhez kapcsolódik. Emberek közvetítik szavait, koruk nyelvén és észjárásával. Ha van könyv, amelyben megkülönböztetett súlya, jelentősége van a szónak, a Biblia az, hiszen Isten szavait közvetíti. Kinyilatkoztatásának meghirdetője egy ember volt, az Ige testté lett, tanúságot tett, de szavainak, tetteinek emlékeztetést az emberi nyelv őrizte meg. Ezért a nyelv tisztán tartásának egyetlen más vallás vagy etikai rendszer sem tulajdonít akkora jelentőséget, mint a kereszténység, hisz épp a szó, az emberi beszéd az Isten hozzánk forduló szeretetének medre, s az arról szóló tanúságtétel közege.

Istenről szólni hatalmas felelősség. Jelenits István mindegyik írása bizonyítja ezt, s azt is, milyen gondosan bánik azokkal a szavaival, amelyekkel Isten igéit igyekszik emberi kö-

zegben értelmezni, magyarázni. A szavak, feliratok értelme elhomályosulhat, de Isten nemcsak táblát állított a világ közepére, hogy hirdesse az ő létét és hatalmát, hanem Jézust küldte el, s az emberré lett Ige lett minden feledésen áttörő, minden hermeneutikai válságot legyőző tanújává annak, hogy van Isten, hogy mi közünk hozzá, s neki mi köze mihozzánk. Ezt még akkor is érezzük, amikor úgy véljük, levegőtlen présben, a kozmikus magány burája alatt kapkodunk lélegzetért. Talán senki sem érezte át ezt mélyebben és hitelesebben Pilinszky magyarázói közül, mint Jelenits István. A *Rekviem*ről írt remek elemzéséből idézem: Pilinszky a magány költője, egy kozmikus magányé, amelyet nem old föl szerelem vagy barátság, nem enyhít a természetben való elpihenés. Ez a magány Isten felé kiált: idegen ageid alól / valaha is kiásol? (...) A Kreatúra könyörög, / leroskad, megadja magát. / S a Rekviem gyásza fölé diadallal emelkedik a Harmadnapon íve.

Ez az ív az egyházi év során válik teljessé. A *Kinyilatkoztatás és emberi szó* egyik ciklusa ennek történéseibe és tanításaiba enged bepillantanunk, s készlet arra, hogy szerény adottságainkkal saját életünkben is próbáljuk megvalósítani a szentírási szövegekben rejlő elveket. Jelenits István idézi Marcel Légant gondolatát: Ha úgy olvassuk a Szentírást könyveit, hogy babonásan alávetjük magunkat a betű szerinti értelemnek, vagy akár a szerzők szemlélet szerinti kötöttségeinek, ez az olvasási mód függönyt von épp az elé, aminek fölfedezéséhez ezek a könyvek elsegíthetnének. Fontos és időszerű figyelmeztetés, hiszen a hívek többsége ma is megragad a szavaknál, nem azok mélyebb jelentését fürkészi. A rövid homíliákból és kommentárokból minden szempontból kibontakozik előttünk az Ó- és Újszövetség összefüggésrendszere, s a könyvek keletkezésétől eltelt idő befogadás- és elemzéstörténetének változása, mely az emberi réteget érinti, s nem az örök igazságokat. Szembesülünk olyan problémákkal, amelyek például a kételkedésben nyerne kifejezést, a szabadság kérdésével és annak korlátaival, a szegénységgel és hétköznapi létünk számtalan összetevőjével, amelyeket azonban Jelenits István mindig az üdvösség felé vivő út perspektívájában értelmez.

Sajnálatos időszerűsége miatt külön is érdemes szólni *A szegénység a kereszténység gon-*

dolkodásban című tanulmányról. Egy lehetséges és általában meggyőző szociológiai elemzés nyomán Jelenits István egy adott társadalom négy különböző csoportját különíti el gazdasági szempontból. Legalul vannak, akik nyomorban élnek, a mindennapi kenyér megszerzésének gondjaival küzdve. Legfelül a gazdagok, akik biztonságban és bőségben lévén, ha kedvük tartja, akár adakozhatnak is. Az egyik közbülső csoport a szegényeké, a nélkülözőké, akiknek igényei és lehetőségei olykor kínzó feszültségben vannak. A másik csoport tagjai viszonylagos létbiztonságban élnek, de ezért, ennek biztosításáért gyakran önmagukat sem kímélve dolgoznak, kizsákmányolva egészségüket, testi — olykor lelki — erejüket.

Az Ószövetség egyik nagy újdonsága, hogy a próféták igen keményen emelték fel szavukat a társadalmi igazságtalanságok és következményeik ellen. Az Istennel kötött szövetség nevében hangoztatták, hogy a szegények emberi méltóságát vissza kell szerezni, nyomorúságukat enyhíteni kell. Mivel ezeknek már akkor sem adatott meg a lehetősége, hogy sérelmeiket a jog eszközeivel torolják meg, a próféták úgy vélték, hogy ezt majd a bosszúálló Isten teszi meg helyettük. Ez a gondolat később azzal bővült, hogy Isten a szegények gyámolítója, ők közelebb állnak hozzá, mint a többi ember. A szegénység per-se így sem ideális állapot. De az Isten segítségére utalt szegény közelebb áll az Úrhoz, mint a saját hatalmára támaszkodó, folyvást többre törekvő gazdag. Jézus egy elnyomott, jogfosztott, a birodalom periferiáján élő nép fia volt, de még a tisztas szegénységből is kilépett, teljesen kiszolgáltatót, vándorló életformát választott, s ezért nem egyszerűen úgy közeledik az emberekhez, mint aki maga adni tud nekik, hanem úgy, mint aki rájuk szorul, és így kerül olyan kapcsolatba velük, hogy aztán ő is adjon, és egy sajátos kommunikációs rendszer alakuljon ki körülötte. A megajándékozottságnak és megajándékozásnak viszonyaiban, és egy sajátos emberi gazdagságnak a képleteiben. Ahol nem az önzés, a birtoklás önző formái érvényesek, hanem a kölcsönös egymásrautaltság tényei.

A caritas gondolata, a szegények támogatásának gyakorlata kezdeteitől jellemzi az egyház életét. A 4. században már intézmények működtek ilyen céllal. Fontos jellemzőjük, hogy egy idő után arra készítették az itt lévőket, hogy dolgozzanak a közösség javára.

A következő nagy fordulat időpontját Szent Ferenc működéséhez köti Jelenits Ist-

ván. Ő és követői — például Szent Erzsébet — nemcsak jótékonykodtak, hanem a társadalom figyelmét is fel akarták hívni a szegények kiszolgáltatót helyzetére.

És mi a helyzet napjainkban? Ez a kérdés azért is izgalmas, mert a szegénység világméretű, s az egyház a társadalmi igazságosság megteremtéséért társadalmi-politikai programot dolgozott ki. Szemünk láttára bontakozott ki a felszabadítás teológiája, amelynek veszélyét abban látja Jelenits István, hogy egyoldalúan politikai jellegűvé válhat. Holott a szegénység misztériumát nem szabad elfelejteni.

A tanulmány befejező részében a magyarországi helyzetet jellemzi és a keresztények tennivalóit és lehetőségeit foglalja össze Jelenits. Nem idealizálja a helyzetet. Mivel az 1950-től 1990-ig terjedő korszakban hazánkban intézményesen összezúzták azokat a közösségeket is, amelyek a szegénygondozással foglalkoztak, most egy folyamat kezdetén tartunk, amely jó példákat honosíthat az eredményesen működő külföldi mozgalmak ilyenén munkássága nyomán. Kissé részletesebben foglalkoztam ezzel a tanulmánnyal. Részben azért, mert a benne megvilágított kérdések és felvetések rengeteg tanulságot rejtenek. Másrészt Jelenits István magatartásának és szemléletmódjának foglalata: azt a keresztény magatartást hangsúlyozza, amely a társadalmi problémák megoldási törekvései mellett egyetlen pillanatra sem feledkezik meg a lelki összetevőkről sem, életszemléletében és a valósághoz való viszonyában is a teljességet tekinti mércéjének. Erről az igényről gyakran megfeledekzünk, egyoldalúvá válunk egyszerűbb, hatásosabb lehet. Pedig a felvázolt teljesség igénye nélkül a cselekedeteink sem lesznek teljes értékűek.

Ezek után aligha meglepő, hogy Jelenits István a művészetekben, versekben, képekben, fotókon is a szavak és a látvány mögé hatolva nyomozza a teljességet. Tanulmányaiból és velemzéséseiből egy kis magyar irodalomtörténet bontakozik ki, amelynek esztétikumát és erkölcsi tartalmait egyforma hozzáértéssel fejti föl. *Tanítás közben* az egyik nagy fejezet címe. A tanulságok azonban a felnőtteknek is szólnak: arra eszméltetnek, hogy a műalkotásoknak olyan üzenete is van, amelyek egy magasabb világrend létezésének bizonyítéka. Egy igazán jó vers, regény, festmény, szobor hírtértékű, arra figyelmeztet, hogy hősök lehetünk Isten nélkül, de igazán szeretni csak az tudhat, akit Isten abszolút szeretete ölel.

Semmiképpen sem állíthatnám, hogy Pilinszky és Jelenits lelki rokonai egymásnak, de épp szeretetre hangoltása miatt Jelenits a legmélyebb értője a költő világának. Köteteiről írt méltatásai, költészetéről megformált képe kétségteljesen a jelenség megértéséhez vezető leghitelesebb kalauz. Csak sajnálhatjuk, hogy Jelenits István nem írta meg még azt a monográfiát, amely költészet és hit szintézisében ábrázolja a szenvedő, kereső író.

Mohay Tamás azt ígéri, hogy további kötetekben gyűjti össze Jelenits István műveit. Ránk férne. Olyan szemlélet, tudás és bölcsesség sugárzik ezekből is, amelynek sajnos híjával vagyunk. (Új Ember, 1999, 2000)

RÓNAY LÁSZLÓ

HETEDIK PECSÉT KÖNYVEK

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem által kiadott Hetedik Pecset Könyvek című sorozat az európai keresztény irodalom legkiemelkedőbb alkotóit kívánja bemutatni a hazai olvasóközönségnek. Egyrészt már klasszikusnak számító, ám nálunk kevésbé ismert szerzőket ad közre, másrészt kortárs alkotók bemutatására vállalkozik.

A sorozatot Max Jacob *Örök újdonságok* című verseskötete nyitja Lackfi János válogatásában és fordításában. A költő, aki a századforduló francia művészársadalmának egyik legismertebb alakja, többek között Picasso és Apollinaire barátja volt, meghatározó szerepet játszott a modern költészet létrehozásában, kezdetben nagy érdeklődést tanúsított az okkult és ezoterikus tanok, valamint a Kabbala iránt. 1909 őszén montmartre-i lakásában látomása volt: szobája falán megjelent Krisztus, ami döntően megváltoztatta életét. Újabb látomásai hatására 1915-ban megkeresztelkedett, majd 1921-től kisebb-nagyobb megszakításokkal Saint-Benoît-sur-Loire-ban egy apátságban élt. Megtéréseitől 1944-ig, a Drancy internálótáborban bekövetkezett haláláig több száz misztikus inspirációjú verset írt, amelyek jó része kiadatlan maradt.

Első önálló magyar kötete a Párizsban 1996-ban megjelent posztumusz gyűjteményen alapul, amely egy még a költő által tervezett kötet anyagát próbálja rekonstruálni az előkerült kéziratok alapján. A francia kiadásban abécé sorrendben közölt írások közül válogatott, s alakított ki tematikus ciklusokat a magyar fordító. A versekben hangsúlyosan jelen van Max Jacob hite, jóllehet megtérése elsősorban nem tematikai, hanem szemlélet-

beli változásokat hozott költészetében. A néhol groteszk, szatirikus hangvételű, a szent és a profán jegyeit egymásba játszó költeményei elmélyült lelki életről tanúskodnak, ahol középpontban mindenekelőtt a bűn és a feloldozás, az önvád és a kiengesztelődés problematikája áll. Ugyanakkor a heterogén elemeket egységes univerzummá ötvöző jacobi költészetben néhol felcsendül a középkori himnuszköltők hangja is, a költő gyötrelmes Isten-keresésén túllépő gyermeki bizalom szava: *Uram, nekem Te ama Hold vagy, / mely nem változik, sose fogy, / nincs éjed, napod, évadod (Uram, nekem Te...)*.

A sorozat második darabja Jean-Pierre Lemaire válogatott verseit tartalmazza, amelyet szintén Lackfi János fordított a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Francia Tanszékén működő Műfordító Műhely hallgatóinak közreműködésével. A *Körülméletl szív* című kötet szerzője kortárs francia költő, a középnyemzedék tagja. Költészete az új líraiság néven emlegetett vonulatba sorolható, amelynek képviselői az elsősorban Mallarmé nyomán kialakult költői normáktól eltávolodva próbálják felszabadítani a magába záruló költői nyelv uralma alól a versbeszédet. Jean-Pierre Lemaire poétikája sok tekintetben rokonítható néhány századvégi irányzat formanyelvi jellegzetességeivel is, de néhány kortárs külföldi szerző szintén nagy hatással volt rá, így például Pilinszky János.

Nyelvezete az élőbeszédhez közelít, jóllehet klasszikus formák nyomait is felfedezhetjük nála, mindenekelőtt széttördelt alexandrinusokat. Alkotói módszerének meghatározó eleme a hétköznapi világ, a látszólag jelentéktelen tárgyak és elemek megjelenítése. Azonban a költő figyelme nem marad a dolgok felszínén, a vers erőterében a részletek, az emberi gesztusok és szavak sajátos változáson mennek át, mintegy átlényegülnek, vagyis a költészetét uraló hétköznapiság elválaszthatatlanul összekapcsolódik a metafizikummal: *Ébreszt minket a szél nyár végefelé / tovább marasztanánk még a fellegetet / a sárgult nyírfát, az elvesztegetett időt / bár tudjuk, hogy már késő (Ébreszt minket a szél...)*. Sajátos, megragadó költői hangja hiteles keresztény világképet tükröz, amely mindenekelőtt a világ, a mások iránt tanúsított szeretetre és irgalomra épül.

A Kovács István által szerkesztett *Hetedik Pecset Könyvek* című sorozatban eddig megjelent kötetek is azt mutatják, hogy a magyar fordítási irodalomnak még sok adóssága van az európai keresztény szellemiségű irodalom hazai